

פרוץ המלחמה ב-1 בספטמבר 1939 הכה אותנו בתדהמה, אם כי ההתפתחויות היו צפויות. כבר בדרך לארץ, עוד בלב ים, שמענו ברדיו על ההתכתשויות בדנציג. אנחנו, אנשי גרעין העלייה, חשנו כעין הצלה של רגע אחרון; אך חברים רבים שלנו חיכו בהולנד למחזור הובלה נוסף. ידעתי כי הורי ואחותי בדרך לחוף מבטחים בצ'ילה. הייתה חרדה על גורל יהודי פולניה ואירופה בכלל. תיאור על מה שעלול לקרות לא היה לאף אחד. את ההשלכות הפוליטיות והצבאיות האפשריות על היישוב היהודי בארץ, השלכות בהן אנגליה הייתה מעורבת בראש וראשונה, לא היינו מסוגלים להעריך.

עם פרוץ המלחמה קיוותה הנהגת היישוב לשיתוף פעולה ביטחוני הדוק יותר עם ממשלת המנדט, הן בהקמת יחידה קרבית יהודית במסגרת הצבא הבריטי והן בחיזוק הביטחון הפנימי. בשבת הראשונה בספטמבר הכריזה ההגנה על יום אימונים כללי ליישוב היהודי (איש לא הרים קול נגד קיום האימונים בשבת). התאמנו אפוא על מגרשי כפר סבא מאות יהודים בגיל הגיוס וגם מעבר לו, כולם לבושי חאקי (הלבוש הנהוג בארץ לשעות אחרי העבודה), ובצהרים אף הופיע מפקד המשטרה הבריטי לקבל את המסדר והביע את שביעות רצונו המלאה מהנעשה. אלא שלממשלת הוד מלכותו בלונדון היו שיקולים אחרים. דאגתה הייתה קודם כל לקניית שקט מהערבים לתקופת המלחמה. תשובתה הייתה 'הספר הלבן'.

ביישוב סערו הרוחות. אורגנה הפגנת ענק, נגד גזירת 'הספר הלבן', בחוצות כפר סבא, כל אחד נטל לידו מקל טוריה ואבן לזרוק, במקרה והאנגלים היו מופיעים לפיזור ההפגנה (האנגלים היו עסוקים במקום אחר). הנושא הביטחוני ירד שוב למחתרת - מקומו מאז ומתמיד. האימונים התקיימו בערבים ובשבתות בצריפים ובפרדסים. עברנו תרגילי סדר שהתנהלו על פי תדריך שהיה מקובל במושבות הבריטיות לאימון הילידים. (בכל אופן, את שמות חלקי הרובה אני עוד זוכר; מידע זה לא סייע לי במיוחד להיות גם קלעי טוב.) הייתה תורנות שמירה במחנה הפלוגה ולפעמים גם במושבה. זכור לי שבסיום התקופה התקיים מסע גדול דרך הכפרים הערבים של הסביבה והעיירה קלקיליה (דע את האויב!), שנגמר ברמת הכובש בנאום מלהיב של הח' בנקובר, שבהזדמנות זו הכריז רשמית על התגייסותו לצבא הבריטי. ד"ר פון וייזל, קצין אוסטרי לשעבר (ומנהל בית החולים לחולי שחפת), שהסביר בגרמנית צחה, למה זה וודאי, שבנות הברית ינצחו במלחמה...

גם בשטח הפנים-פוליטי של היישוב הרוחות סערו. המתח בין הרביזיוניסטים והמחנה הפועלי גבר ועם החרפת המצב הכלכלי. נקודות החיכוך בין המחנות רבו. הרביזיוניסטים בזו לעבודה המאורגנת ולהסכמי העבודה של מוסדות ההסתדרות עם המעסיקים, בעיקר בפרדסנות והיו תמיד מוכנים לפעול כמפירי שביתה בכל סכסוך עבודה. גם בשטח הביטחון הפנימי נמשך המאבק. המגזר הערבי אמנם השהה עם פרוץ המלחמה את פעולותיו האלימות נגד היישוב היהודי, על פי הסכמה עם האנגלים. הרביזיוניסטים ראו בהפוגה הביטחונית עילה להיאבק בהגנה בכל מיני דרכים, וביניהן גם בשוד מאגרי נשק. התוצאה הייתה התנגשות בה נהרג איש אצ"ל בהרצליה. ברגע זה הוכרז על 'כוונות' בהגנה. גויסתי לשמירה על בית ראש מועצת כפר סבא (איש מפא"י) וביליתי מספר לילות בתוך האוטו שלו לפני ביתו, עם מקל טוריה כנשק אישי. גויסתי גם למבצע חיפוש נשק רביזיוניסטי בפרדסי כפר סבא וראיתי מרחוק שמצאו, תוך צהלה ושירה, כמה רובים. בימים ההם 'מאגר נשק' לא היה מה שנדמה...

קופת החולים הייתה מופקדת על בריאותנו בכפר סבא, בה נרשמנו למחרת בואנו ארצה. חלינו בכל המחלות השכיחות אצל עולים חדשים, פצעים ופרונקלים, אחדים חלו בטיפוס ובקדחת, מחלות שאז טרם הודברו. אני זוכר את הרופא, ד"ר בורודיינסקי, לימים ד"ר בר דיין ורופא מחוזי במחוז יהודה, בדרכו לביקורי בית בכרכרה לתומה לסוס גדול. הוא ואשתו, (גם היא רופאה, ד"ר זוסמן) היו אנשים בעלי לב חם ותבונה רבה: כשפעם התפשטה במושבה השמועה, שהפלאפל והגוזז בקיוסק גורמים למחלת מעיים, ניגש בורודיינסקי עצמו, בצהרי היום לשם, ואכל פלאפל בהנאה רבה, כדי לסתור את השמועות ולהפיג את חששות. מי שנוקק לרופא מקצועי, יכול היה למצוא כזה רק במרפאה המרכזית ברח' זמנהוף בת"א, המרפאה המקצועית היחידה בארץ כולה. כמו היום, אוטובוס מס. 5 הוביל ל'זמנהוף', והכוונה הייתה למרפאה; ליצני הדור טענו, שמי שהנציח את מציאת האספרנטו היא קופת החולים הכללית, באמצעות המרפאה המרכזית שלה.